

Objev hvozduvalachu v Semíně u Přelouče

Pavel JÁKL

1	2
	3

V červenci roku 2003 jsme v rámci cest po zaniklých pivovarech navštívili i Semín u Přelouče. Nový majitel léta zanedbávaného (avšak nyní opravovaného) semínského pivovaru nás ochotně vpustil do objektu, kde nás čekalo velmi milé překvapení. V pivovaře, skryt pod neuvěřitelným nánosem nejrůznějšího haraburdí, se dochoval hvozduvalach, tedy zařízení na odsoušení sladu. S majitelem pivovaru jsme se dohodli, že se valach pokusíme vyklidit a ukázat světu. Stalo se. Semín se představuje.

Pivovar vznikl v roce 1691, kdy byla pro jeho potřeby upravena část staršího objektu panského sídla. Jednalo se o podnik malý, ale jeho význam nebyl zanedbatelný – mimo jiné také proto, že se zde roku 1880 (jako syn místního sládky) narodil známý architekt a vrcholný představitel české moderny Josef Gočár. Podnik byl zrušen v roce 1926 a dále sloužil jako stáčírna a sklad pardubického a chrudimského pivovaru. Posledním majitelem a sládkem v pivovaře byl Jindřich Dvořák.

Prostor hvozdu je tvořen obdélnou, valeně klenutou místností, orientovanou příčně k tělesu pivovarské budovy. Svým způsobem se jedná o kobku, vespod kamennou (zhruba do výše ramen dospělého člověka). Klenba je cihlová. Vnitřek hvozdu byl omítnut vápennou omítkou a nabílen. Omítky jsou dnes dochovány jen v nepravidelných zbytcích, část z nich je opadává. Na některých místech původních omítek je stále ještě patrné silné očazení.

Hvozduvalach je průchozí z obytné části pivovaru do malé předsíně, odkud se vchází na sladovnické humno v pokračujícím přízemí a do pater na sladové půdy a valečku. Předsíň je zároveň přístupná i ze dvora. Chodbička skrze hvozduvalach dříve vypadala jinak, neboť čelně k valachu se nacházela prohlubeň (nyní zakrytá fošnami) s topeništěm. To bylo dříve přístupné přímo ze dvora dnes již zazděným vstupem, opatřeným strmým dřevěným schodištěm. Vlastní valach je od chodbičky oddělen příčkou, prolomenou dvojicí dveří po krajích a odvětrávacím oknem uprostřed. Dveře vedou do dvou uliček kolem valachu. Při čelním pohledu do prostoru valachu je pravá ulička užší a zhruba v polovině má mírnou výduť v podlaze – tudíž prochází sopouch odvádějící kouř a spaliny z topeniště hvozduvalachu do komína. Odvod spalin je v Semíně řešen bokem, ne z přední části valachu, jak tomu většinou bývalo. Dřevěné dveře pravé uličky mají zvenku rakousko-uherský úřední cejch s letopočtem 1900. Levá ulička je širší a při krajní zdi je prohloubena do šachtovitěho prostoru, tzv. psinku, přístupného po dřevěných schodech s rovněž dřevěným zábradlím. Psinek sloužil jako odpočívadlo pro obsluhu valachu. Zpra-

Obr. 1. Semín (okres Pardubice), pivovar, hvozduvalach po vyklizení. Vpravo schody do psinku. Vlevo nahoře odvětrávací průduchy. (Foto Miroslav Anger, 8. 11. 2003)

Obr. 2. Semín (okres Pardubice), pivovar, hvozduvalach před vyklizením. (Foto Miroslav Anger, 7. 11. 2003)

Obr. 3. Semín (okres Pardubice), pivovar, soustava kalorifer v prostoru pod liskami valachu. (Foto Miroslav Anger, 8. 11. 2003)

vidla tu bývala lavice, džber se studenou vodou a pochopitelně i závdavek ve formě mazáku s pivem. Psinek je v dolní části rozšířen o menší výklenek v jeho levé, od valachu odvrácené zdi. Protější stěna psinku je opatřena tunelovitou chodbičkou, kterou je veden průchod do vnitřních prostor valachu, do podlísčí. Tímto v jádru manipulačním tunelem lezl hvozda ke kaloriferům, odkud odstraňoval napadané zbytky odsoušeného sladu, saze a podobně. Podlahy ve hvozdu i popisovaný tunel jsou pokryty pálenými dlaždicemi a cihlami.

Valach zaujímá hlavní část hvozdu. Je téměř 9 m dlouhý a přes 2,5 m široký, přičemž výhřevná plocha činí zhruba 24 m². Boky jsou postaveny z cihel a omítnuty. Okraje a korunu valachu tvoří dřevěná obruba. Líska je ve svém středu zvednutá a takto vzniklý hřeben ji dělí na dvě části. Sušicí plocha tím získává stanovitý charakter. Základem lísky je železný rošt, který nese masivní perforované pláty z ocelového plechu, ve spojích zesílené manžetou a k sobě snýtované. Části nosného roštu i lísky jsou zrezavělé a spadlé do podlísčí. Pod lískou je umístěna složitá soustava železných rour – kaloriferů, upevněných na cihlových fundamentech. Ani ty nejsou zcela zachovány, zub času a neodbytná korozí vykonaly své. Roury rozváděly teplo a spaliny z topeniště po celém prostoru hvozdu. Hlavní kouřovod je veden při zemi, zespodu šikmo od topeniště. Na opačné straně lísky je až těsně po ni veden druhý kouřovod, který sloužil k dotahování sušeného sladu. Semínský valach spojoval funkci klasického dvojlískového hvozdu v jedné lísce, kdy obsluha musela přemísťovat slad po celé délce lísky tak, aby od její nejchladnější části (kde se zrno odsoušelo nejpomaleji) dospěl k místu s větší výhřevností. Manipulace se sladem vyžadovala od hvozdy nemalou zkušenost a fortel, což je ještě patrnější, pokud si uvědomíme, že veškerá činnost na valachu probíhala ručně, jen za pomoci dřevěných limp¹ nebo lopat.

Nad lískou je v klenbě umístěna odvětrávací šachta, kterou odcházel z hvozdu vzlínající kouř a zplodiny z odsoušeného sladu. Průduch je propojen s hvozdivým komínem. Vedle této větrací šachty se nachází ještě jedna podobná. Dle místního podání využívali nájemci pivovaru odpadního tepla z hvozdu, které bylo rozváděno průduchy ve zdech, k vytápění obytné části domu. Větrací šachty tedy zřejmě byly přizpůsobeny k tomuto účelu. Menší z nich je vedena zdí od psinku a sloužila k jeho odvětrávání.

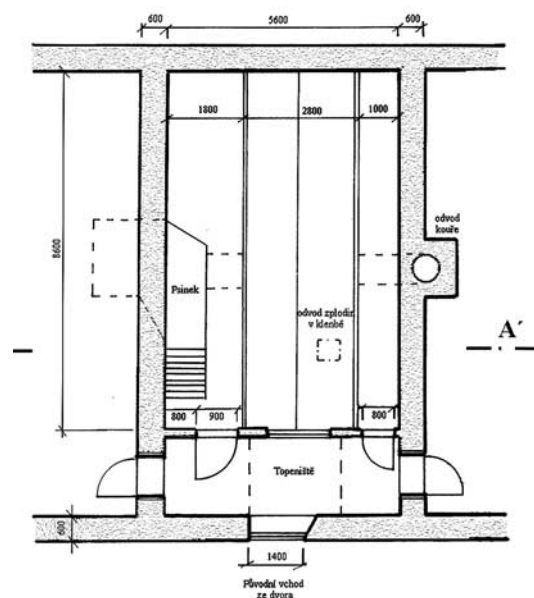
Topeniště je situováno v čele hvozdu. Železná vrátka jsou značně zrezavělá a bohužel se na nich nedochovalo ani jméno výrobce, ani rok instalace. Pod topeništěm je klasický popelník, jaký známe z běžných kamen.

Semínský hvozdivý valach představuje naprostý unikát, jaký již u nás téměř není k nalezení, nepočítáme-li muzejní exponáty v Plzni a v Praze u Fleků. Flekovský valach je sice podstatně zachovalejší, nedávno restaurovaný a také stále na původním místě, domníváme se však, že valach v Semíně je starší. Odhadujeme, že k jeho zřízení došlo nejspíše v polovině 19. století a možná bude třeba posunout jeho vznik ještě dále do minulosti. Odkrytím a odklizením letitých nánosů odpadků a nepotřebných věcí skončila první etapa práce, nyní bychom chtěli nastartovat rekonstrukci, kterou si tato památka jistě zaslouží.

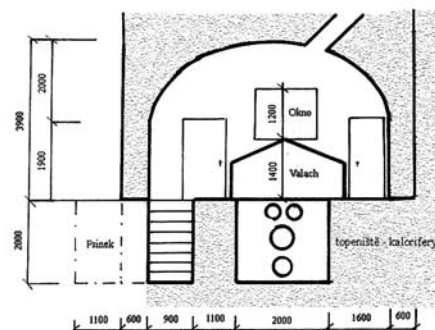
Na závěr uvedeme ještě jeden zajímavý objev. Na sloupu sladovnických humen, v těsném sousedství hvozdivého valachu jsme našli vyrytý sladovnický znak, lidové kresby a pro nás nečitelné nápisy. To vše ve společnosti letopočtů od roku 1704 do 1714. Přechtení a interpretace nápisů je však již prací pro další odborníky.

Autoři děkují majiteli semínského pivovaru panu Janu Kubíčkoví a jeho přátelům za nemírnou laskavost a podporu, se kterou umožnili celou tuto akci.

Hvozdivý valach - pivovar Semín 2003

řez A-A'

měř. 1:100

Obr. 4. Semín (okres Pardubice), pivovar, půdorys a řez hvozdivým valachem. (Kresba Miroslav Anger jr.)

¹ Limpy jsou prkénka, na konci zašpičatělá a po jedné straně ostřená do břitu, opatřená otvorem pro uchopení rukou. Jsou také součástí sladovnického znaku.